

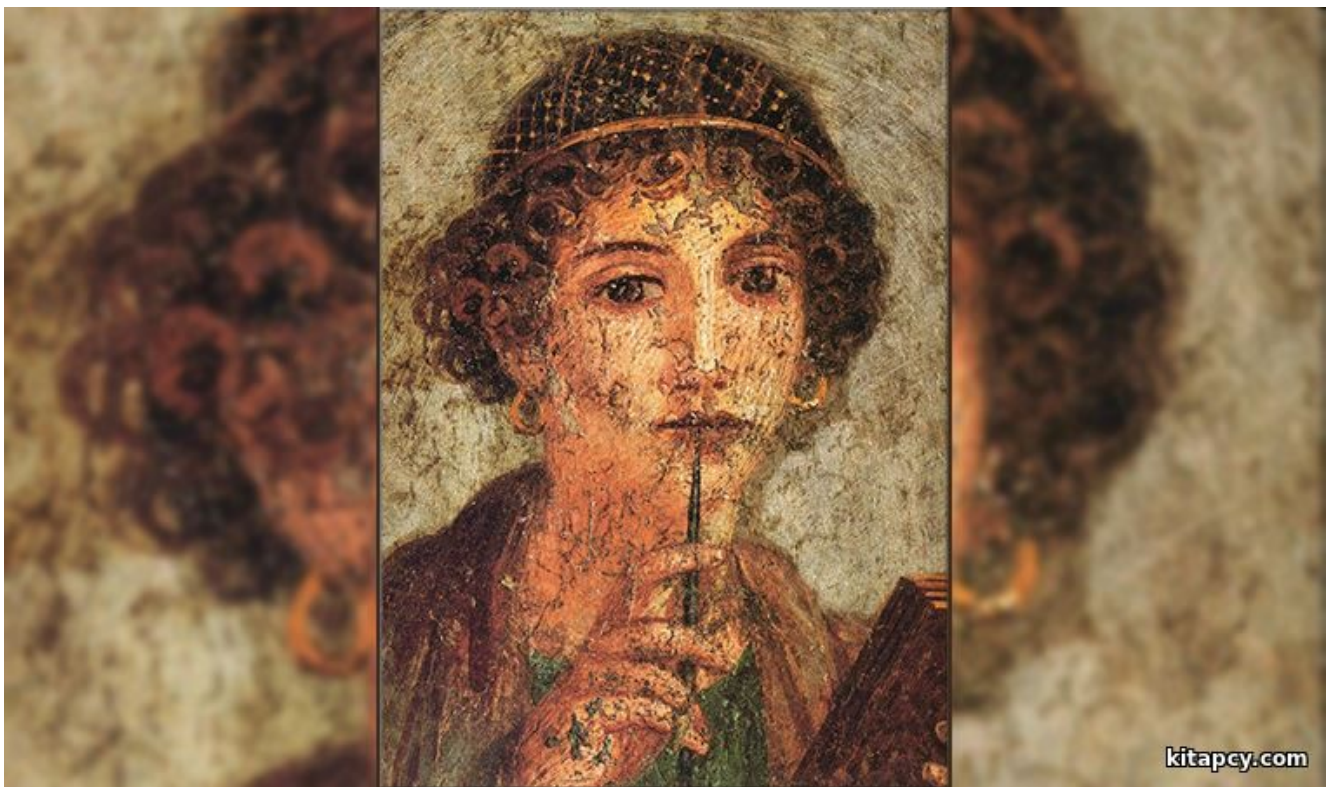
Dünýä şygryýetiniň taryhyndaky ilkinji şahyr we ilkinji goşgy

Category: Goşgular, Kitapcy, Şygryýet melekleri

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Dünýä şygryýetiniň taryhyndaky ilkinji şahyr we ilkinji goşgy

DÜNYÄ ŞYGRYÝETINIŇ TARYHYNDAKY ILKINJI ŞAHYR WE ILKINJI GOŞGY

Adatça, "meşhur şahyrlaryň hemmesi erkekleriň arasyndan çykýar" diýen ýörgünli düşünje bar. Bu pikir näderejede dogry ýa-da nädogry, ony anyk biljek däl. Emma taryhda subut edilen bir fakt bar: dünýäniň ilkinji şahyry ZENANDYR.

Tutuş dünýä şygryýetiniň başyny çekmäge talaşgär ilkinji şahyryň zenandygyny, onda-da hut Änew medeniýetiniň gönüden-göni dowamy bolan şumer medeniýetine degişli zenanlardygyny aýtsak, käbirlerimize muňa ynanmak kyn düşse gerek. Belki-de, bu maglumat türkmen zenanyň beýleki halklaryň zenanlaryna garanda has şahyrana we has döredijilikli bolýandygynyň genetiki kodlaryny tapmaga kömek eder.

Şumer zenanynyň döredijilik ýolunyň kyssasy diýseň täsin. Hekaýatyň başy şeýle başlanýar: Şumerlerde ruhany zenanlara durmuşa çykmak we çaga dogurmak gadagan bolupdyr. Bu ýowuz kadany şumer zenanlarynyň biri bozýar we gyz çagany dünýä inderýär. Çagasynyň öldürilmeginden howatrlanybam, ony kiçijik gaýyga salyp, derýada akdyryp goýberýär. Bábek patyşanyň adamlarynyň öňünden çykýar we köşge tabşyrylýar. Gyzjagaz patyşanyň maşgalasynda terbiýelenýär. Ol kämillik ýaşyna ýetende patyşalaryň birine durmuşa çykarylýar. Gyz ilkinji gijesinde adamsyna bolan söýgüsini bildirmek üçin bir goşgy ýazýar. Hut şol goşgy hem şygryýetiň taryhynda bize mälim bolan ilkinji şygyr bolup durýar.

Hawa, şygryýetiň taryhynda ilkinji goşgyny ýazan diýip şumer zenanynyň ady tutulýar. Ýañam belläp geçişimiz ýaly, goşgy hökümdara, ýagny adamsyna bolan söýgüsini we arzuw-umytlaryny mälim etmek üçin ýazylypdyr. Goşguda şol döwrüň düşünjesine görä, ýurduň hökümdaryna bolan boýunsunujulyk öňe çykarylýanam bolsa, zenanyň taryhyň hemme döwründe ZENANDYGyny ýatdan çykarmazlyk gerek. Şonuň üçin goşguda käbir öte geçmelere ýol berilýänem bolsa, şol döwrüň gözi we ynanjy bilen seredenimizde, şygyr diýseň nepis şygyr...

kitapcy.com

• **Ýanýoldaşyma**

*Ömrümiň çyragy, göwün söýenim,
Görküň zyýadadyr, baldan datlydyr.
Arslanym, arzylap sen-sen diýenim,
Görküň zyýadadyr, baldan datlydyr.*

Meniň posalarym datlydyr baldan,
Düşegimem bal derýasy ýalydyr.
Görkleneýin seniň ajap görküňden
Şirim seni bir öpeýin, bäre dur!

Meniň posalarym datlydyr baldan,
Menden diňe zowky-sapa alarsyň.
Ejem saňa ajap peşgeş bermekçi,
Kakamdanam serpaýyňy alarsyň.

Senem meni söýýänligiň çyn bolsa,

Otly posalarňy sowgat et maňa.
Meň Hudaýym, meniň penakärimdir
Hudaý Enliliň kalbyn şat eden Şuşin
Otly posalarňy sowgat et maňa...

Käbirleri üçin bu goşgy suwjugrak görnüp biler, käbirleri bolsa ony erotiki äheňli hasaplamagy mümkin. Ýöne ýokarda-da belläp geçişimiz ýaly, muňa öz döwrüniň gözi we ynanç sistemasy, ýaşayyş-durmuş şertleri bilen seretmek, baha bermek gerek.

Şygryýetiň taryhynda möhüm orun tutýan we toýun plitalara ýazylan bu goşgy häzir Türkiýäniň Stambul şäheriniň Arheologiýa muzeýinde saklanylýar. Bagdatdan 150 kilometr daşlykda ýerleşýän gadymy şumer şäheri Nippurdan tapylan toýun plitanyň dört müň ýyllyk taryhy bar. Ýazgy mundan 50-60 ýyl öň amerikan şumerology Samuel Noa Kramer tarapyndan okaldy.

Germaniýaly türkmen alymy Begmyrat Gereý we türkiýeli şumerolog zenan Muazzez Ilmiýe Çyg şumerleriň ata-babalarynyň Änewdendigini, olaryň gadymy türki taýpalaryň biridigini subut eden görnükli alymlardyr. Goşgyny türk diline-de häzir 105 ýaşynda bolan Muazzez Ilmiýe Çyg terjime edipdi.

• **Goşgy näme üçin ýazyldy?**

Şumer zenanynyň söýgi temasyndan ýazan bu goşgusy şumerleriň dini ynançlary bilen baglanyşykly. Şumer ynanjyna görä patyşa ýeriň bereketini we hasyllylygyny artdyrmak maksady bilen ýylda yrsgal-bereketiň we söýginiň zenan hudaýy Elliliň deregne bir ruhany zenana öýlenýär. Bu mukaddes saýylan borç bolupdyr. Goşgynyň ýazylyşy hem hut borja esaslanýar. Patyşa Şusiniň nikalaşan ruhany zenanlarynyň biri hem täze ýyly garşylaýyş dabarasynda okamak üçin bu goşgyny ýazypdyr. Wakadan hem görnüşi ýaly söýgi temasyndan ýazylan ilkinji goşgynyň awtory ZENANDYR. Şu ýerde ýene bir zada üns bermek gerek. Goşgy köşk dabaralarynda saza goşulyp labyzly okalandygy üçin, dünýäde ilkinji aýdymyň hem şumerlerde dörändigini görmek mümkin.

• **Enheduanna**

Başga bir taryhy maglumatda bolsa b.e.öň 2300-nji ýyllarda Akkad patyşasy Beýik Sargonyň gyzy Enheduannanyň kakasy tarapyndan Ur şäherindäki Ekişnugal ybadathanasyna baş ruhany edilip belleniýär. Asly akkadly bolan şumer patyşasy Sargona şumer medeniýeti bilen akkad medeniýetini utgaşdyrmak üçin gyzy Enheduanna ýardam edipdir. Ol söýginiň zenan hudaýy Inannanyň şanyna goşgular ýazypdyr. Biziň günlerimize çenli gelip ýeten şol goşgular hem Enheduannany dünýä taryhynyň ilkinji zenan şahyry, käbir çeşmelere görä bolsa ilkinji şahyry edipdir.

Enheduanna baradaky maglumatlar 1925-nji ýylda Mesopotamiýada geçiren gazuw-agtaryş işleri bilen şöhratlanan Çarlz Leonard Wulli tarapyndan tapylýar. 1925-nji ýylda Uilyam Wolfgang Hallo, J.A.Wan Dizk ýaly şumerologlar elli sany toýun plitalaryň böleklerini birikdirip Enheduannanyň goşgusyny bitewiligine okamagy başardylar. Häzirki wagtda Enheduannadan galan iki sany möhür, ýazguly toýun plitalar ABŞ-nyň Pensilwaniýa muzeýinde saklanýlar.

• **Enheduannanyň goşgularyndan**

*Sen joşgunly silsiň daglardan inen,
Ah, hemmeden ilki gelen
Zenan hudaý Inanna,
Behişdiň hem bu dünýäniň hudaýy!
Oduň uçgun berýär halkyň üstüne
Bir jandar münen zenan,
Wagt rowaçlygy ýaranyň kylyp,
Mukaddes buýruklar edýärsiň emir.
Ähli dabaralar geçmeýär sensiz,
Ýöne kim düşünýär saňa ýürekden?*

* * *

Durmuşym ot içinde...
Ol meni jeňňelde aýakýalaňaç

ýöremäge mejbur edip taşlady.
Baş ruhana gelşip duran täjimi,
Aldy-da başymdan syýryp taşlady.
Hanjar bilen gylyç berdi elime,
Hem diýdi: "Seň üçin bulaň barysy,
Derhal öwür muny öz bedeniňe!"

Taýýarlan: Has TÜRKMEN. Şygryýet melekleri